

Požig vasi od Komna do Branika

Spominjamo se tragičnih dogodkov pred 70 leti: primorskih »Dražgoš«

Vsako leto februarja je v zadnjih desetletjih precej živahno v krajih med Komnom in Branikom (nekdanjim Rihemberkom) na Primorskem, torej med Krasom in Vipavski dolino. Različni krajevni organi se spominjajo »slavne« partizanske akcije, ki je njihovo razpoznavnost ponesla po Sloveniji.

Kaj se je pravzaprav tam zgodilo pred sedmimi desetletji, da dogodke lahko imenujemo tudi »primorske Dražgoše« prav zaradi partizanskega nerazumnega izzivanja močnejšega in surovega sovražnika? Sicer je manj medijskega pompa kot na vsakoletnem januarjem »romanju« v Dražgoše, saj je tako pač določeno v hierarhiji partijskega spomina. O (ne) potrebnosti teh žalostnih dogodkov je bilo prelitega že nekaj črnila, a kar ne sodi v spekter »ohranjanja pridobitev revolucije«, je na Primorskem, kot drugod na Slovenskem, očitno obsojeno na odrievanje na rob in pozabo.

NAPAD IZ ZASEDE

Pojdimo po vrsti. Partizani iz 3. bataljona Južnoprimorskega odreda so 2. februarja 1944 iz zasede napadli motorizirano oskrbovalno kolono nemške policije in italijanskih fašistov pri Dovcah med Komnom in Branikom (Rihemberkom). Poveljeval jim je Anton Šibelja - Stjenka (1914–1945), poznejši »narodni heroj«. Ob tem je bilo ubitih okrog devetdeset nemških in italijanskih vojakov, natančna številka pa še danes ni znana. Partizani so pobili tudi vse ranjence, ki so obležali, poveljnik Stjenka pa se je zmagoslavno fotografiral na mestu napada. Mrtva trupla so slekli in sezuli, naložili na tovornjake, polili z bencinom in jih sežgali. Partizani so se po napadu umaknili. Po pripovedovanju domačinov naj bi nekemu vojaku uspelo pobegniti v Trst, kjer je poročal o surovosti partizanskega početja. Po nekaterih pričevanjih so se partizani znesli nad nekaterimi trupli, tudi z rezanjem spolovil, kar naj bi bilo razlog za tako ostro in obsežno nemško povračilno akcijo.

Sam napad je v svojih spominih opisal tudi takrat šestnajstletni partizanski borec in udeleženec spopada Virgil G., doma s Krasa, ki danes živi v Avstraliji: »Okoli dvanajst italijanskih vojakov, kot sem omenil, se je predalo. Niso jih pustili živeti. Usmrtili so jih barbarsko, za kar se je verjetno nekaj dni kasneje sovražnik maščeval nad civilnim prebivalstvom.«

POVRAČILNI UKREP

Nemško maščevanje je bilo strašno, verjetno jih je dodatno razbesnel pogled na zoglenela in onečašena trupla. Čez dva tedna so se surovo spravili na domačine, predvsem na njihovo imetje. Po pripovedovanju domačinov se je izkazal tedanji komenski dekan Viktor Kos (1899–1987), ki mu je uspelo Nemce odvrniti od še hujših represalij. Požgali so Komen, Branik in okoliške vasi, samo v Braniku je zgorelo 213 hiš. Več kot tisoč domačinov so odpeljali v Nemčijo. O teh žalostnih do-

Za partizani in Nemci je ostal požgani Komen

godkih najdemo zapis tudi v farni kroniki, ki jo je pisal Alojzij Novak, med vojno dekan v Črničah v Vipavski dolini: »Danes je nad Rihembergom sodnji dan. Strašen dim se vali iz sosednje doline, vmes pa poka in grmi orožje. Pravijo, da gori vas sama okrog cerkve in več frakcij po dolini proti Dornbergu zlasti Cvetroč /.../ Partizani pa so pravočasno pobegnili, kakor vedno in jih je sedaj spet polna naša dolina, dokler tudi tu ne bo zgorela kaka vas. Res hudo nas tepe Bog po ljudeh« (15. februarja 1944).

Hkrati je zanimiva tudi izjava, ki jo je podal dr. Joža Vilfan (1908–1987), sicer podpredsednik Pokrajinskega narodnoosvobodilnega sveta za Slovensko primorje in član Avnoja. Dne 19. februarja 1944 je v bližnjem Dornbergu o požganem Braniku izjavil: »Žrtve morajo biti!«

CIVILNE ŽRTVE NAPADA

O takratnem nemškem nasilju je oktobra 2009 pričevala neposredna udeleženka dogodkov Cvetka Vidmar iz Branika: »Se spominjam 15. februarja 1944. Sem bila stara sedem let. Imeli smo še enega brata, ki je bil dve leti mlajši. Pri nas je bila še teta iz Firenc, ki je imela tudi dva otroka: eden je bil še v naročju, druga punca je že hodila. Tako smo bili štirje otroci v hiši. Takrat je prišel zjutraj, sorazmerno zgodaj, Nmec v hišo in je rekel, da se moramo pripraviti, da nas bodo odpeljali. Moje mame tisti dan niti ni bilo doma, ker je šla dan prej v Trst k teti. Bili smo strašno v skrbeh, kaj bo, ker mame ni bilo. Bila je nona, štirje otroci, je bila teta in je bil moj tata. Mamo smo tako nestrno čakali. Prišla je komaj opoldne. Čez nekaj časa je prišel spet Nmec v hišo in rekel, naj poberemo, kar lahko nesemo s sabo, in naj

gremo iz hiše, ven iz vasi. Pobrali smo, kar smo mogli, in smo šli iz vasi. Potem so povedali, da je bil Nmec tudi pri sosedovih. Tam so ga prosili, naj nas pusti doma. Naj nas nikamor ne odvaža, saj z nami si ne bodo nič pomagali, ker smo otroci in ker smo bolni: pri sosedovih sta bila oče in mati oba invalida in imeli so troje predšolskih otrok. Pri njih ni bil nihče sposoben za delo. Končno sposoben za delo je bil samo moj tata, ki je imel takrat 44 let.

GROZNO JE BILO

Mi smo pobrali, kar se je dalo nesti. Uboga moja nona, ki je bila tako slaba, da je bila v postelji. Tata jo je naložil v samokolnico in jo peljal iz vasi. Mi smo šli za njimi, gor po poti proti Sveti Katarini. Vas je bila že od zgodaj zjutraj vsa obkoljena. Tisti Nmec, ki je bil vodja vse te akcije, je obvestil stražo, naj nas spusti, da lahko gremo iz vasi. Z nami so šli tudi iz bližnjih hiš: osem ali devet hiš. Niso nas odpeljali v Nemčijo. Nas niso dali na tovornjake. Celó iz hiše, ki je spodaj ob cesti, so morali iti na tovornjake in proč; kar jih je pri Bizjakavih. Kar nas je bilo pa pri Birsavih, smo lahko osta-

Po demokratizaciji so se Komenci simbolično oddolžili dekanu Viktorju Kosu.

li doma. Ukazano je bilo samo, da gremo iz hiše ven. In mi smo bili takrat tistemu Nemcu hvaležni, da je bil toliko dober, verjetno smo se mu smilili, da nas je pustil doma. Lepo je bilo od njega, da smo se mu smilili. Možnost je imel, da nam je pomagal, in nam je pomagal. Ko smo šli gor proti Sv. Katarini, smo že videli, kako so posamezne hiše začele goreti in kako je začelo pokati, ker so nekatere hiše zmirnirali, nekatere pa so zažgali.

In smo šli – ni bilo kam iti. Svojih nismo imeli. Šli smo v cerkev sv. Katarine. Se točno spomnim: tata z vsemi tistimi culami nas je peljal po stopnicah na kor, ki je bil lesen, da bomo tam spali. Po cerkvi je bila opeka. Potem so prišli sosedje in rekli: ne boste tam spali, boste lahko spali pri nas. Nona je spala pri eni družini in mi otroci, mama in tata smo spali pri drugih. Potem smo ostali tam gor od februarja do oktobra.

Oktobra smo prišli v eno hišo, en vogal je ostal še pokrit. V eni sobi smo bili dve družini. Grozno je bilo. Ubogi naši starši. Saj mi smo bili otroci in še nismo toliko razumeli. Ubogi naši stari: naša nona, ki je imela skoraj osemdeset let in je vse to prestala. Ko so po koncu vojne prišli Angleži, so nam naredili barako. Štiri leta smo živeli v leseni baraki.«

DEKAN VIKTOR KOS

Dekanu Viktorju Kosu, ki je v Komnu služboval od leta 1932, so Nemci dovolili, da se lahko umakne na varno, a je odgovoril: »Kamor gredo ovce, bo šel tudi pastir.« Skupaj z dekanom je v Nemčijo odšel tudi kaplan Mirko Renner (1919–1993). Dekan Kos se je izkazal tudi v Nemčiji, kjer je neutrudno skrbel za svoje Komence. Ob prihodu v taborišče v Neumarktu na Bavarskem so zdrave internirance razposlali po raznih bavarskih mestih na prisilno delo, okrog sto bolnih, ostarelih in otrok pa so obdržali v taborišču. Z njimi je do konca vojne ostal tudi dekan Viktor Kos in skrivaj opravljal duhovniška dela. Povezal se je tudi z nekaterimi duhovniki na Bavarskem in z njihovo pomočjo zbiral obleke ter hrano za internirance. Junija 1945 se je s pomočjo ameriške vojske skupaj s svojimi župljani vrnil v Komen.

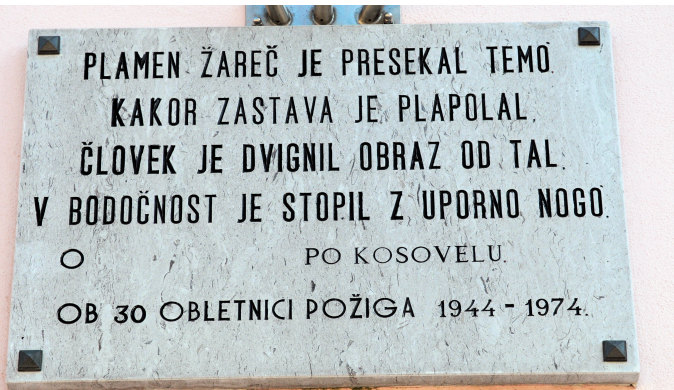
Namesto zahvale novih oblasti si je po vojni prislužil nadzor in šikaniranje tajne politične policije Udbe.

ŠOLA PO »HEROJU«

Osnovna šola Komen je po drugi svetovni vojni dobila ime po »narodnem heroju« Antonu Šibelji - Stjenku. Po demokratizaciji Slovenije so sicer v javnost prodrli posamezni glasovi, ki so zahtevali preimenovanje šole, a ostalo je po starem. Danes vsaj Občina Komen teh žalostnih dogodkov ne praznuje več kot svoj občinski praznik, je pa to še vedno v domeni Krajevne skupnosti Komen.

Naj končamo s spominskim zapisom prej omenjenega partizanskega borca Virgila: »Tukaj bi vprašal domače prebivalstvo: Je bilo naše početje potrebno in koristno ali škodljivo? Lokalno gledano bi Nemčija propadla brez naše udeležbe.« ■

RENATO PODBERSIČ ml.

Spominska plošča v Komnu, s katero še vedno slavijo partizane, ki so povzročili uničenje Komna.

